הגמרא

התם גברא בר תשלומין הוא ושיעבודא דגר הוא דקא פקע והא איכא פאה דרחמנא אמר א) לא תכלה פאת וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגו' (א) דמשכחת לה בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו דתנן[א] א) מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין מפריש מן הכרי עד שלא מירח מירחו מעשר ונותן לו כדרבי ישמעאל דאמר א אף מפריש מן העיסה ולר' ישמעאל נמי משכחת לה דאכל עיסה ב אלא זאת ועוד אחרת אהא אבל אונס לא דהיכא אמרינן על דעת רבים אין לו הפרה לדבר הרשות ג אבל לדבר מצוה יש לו הפרה כי הא ג) דההוא מקרי דרדקי דהוה פשע בינוקי אדריה רב אחא ואהדריה רבינא דלא אשתכח דדייק כוותיה:

והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים וכו': אמר רב יהודה ד האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום ב) שרץ השורץ על הארץ ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא ונגדיה רב יהודה ג) אמר אביי ה) ה אכל פוטיתא לוקה ארבעה נמלה לוקה חמש משום שרץ השורץ על הארץ ו צרעה לוקה שש משום ג) שרץ העוף אמר רב אחאי ז המשהה את נקביו עובר משום ד) לא תשקצו אמר רב ביבי בר אביי ה האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו אמר רבא[ב] בר רב הונא ט ריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימן לכזית לוקה ו' ה' משום בריה ואחד משום כזית נבילה רבא[ג] א"ר יוחנן אפילו שנים והוא רב יוסף אמר[ד] אפילו אחד והוא ולא פליגי הא ברברבי והא בזוטרי:

אבל טבל ומעשר ראשון כו': אמר רב י אכל טבל של מעשר עני לוקה כמאן כי האי תנא דתניא ז) אמר ר' יוסי יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפי' מעשר עני מנין ת"ל ה) לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר ו) ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני ואמר רחמנא לא תוכל ט) אמר רב יוסף כתנאי י) ר"א אומר אין צריך לקרות את השם על מעשר עני של דמאי וחכ"א קורא

רש"י

התם גברא בר תשלומין הוא. כששרפו ולא נתחייב מלקות בביטול זה והאי דלא משלם משום דשיעבודא דגר קא פקע לאחר זמן: תעזוב אותם. וקא סבר תעזוב לאחר עבירת הלאו משמע לא תכלה ואם כליתיה תעזוב אותם: משכחת לה בביטלו. כגון שטחן את החטין דתו לית ליה לקיומיה לעשה שהרי קנאן בשינוי[ו] כדתניא דבעודן חטה היא מחייבו ליתנה אבל אם טחנן לא: מירחו. ונתחייב במעשר מעשר תחלה את הכרי ואחר כך נותן לו הפאה שלא להפסיד את העני שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר[ח] וזה הביאן לידי חיוב: אבל לדבר מצוה. כגון הכא דכל ימיו בעמוד והחזיר קאי יש לו הפרה: דהוה פשע בינוקי. מכה אותם יותר מדאי: אדריה רב אחא. שלא ילמד עוד תינוקות: ביניתא דבי כרבא. תולעת הנמצאת בכרוב שקורין ליי"א: אכל פוטיתא. בלע שרץ המים: לוקה ארבעה. שני לאוין כתובין בשרץ המים אחד בתורת כהנים (יא) ואחד במשנה תורה (יד) ושני לאוין כתובין בשרץ סתם (ולא[ט]) תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם[ט] ומשמע בין שרץ המים בין שרץ הארץ הרי ד': נמלה. בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים[י]: צרעה לוקה שש. חמש משום שרץ הארץ ואחד משום שרץ העוף דכתיב במשנה תורה (יד) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' הכתוב בפרשת קדושים תהיו[כ] אינו מן המנין דלאו בשרץ כתיב ואע"ג דכתיב ביה אשר תרמש האדמה לשון בריות גדולות הוא ושרץ לשון[ל] קטנה ונמוכה שנכרת בהלוכה בקושי ונראית כרוחשת: בקרנא דאומנא. מקיז דם בקרן במציצה: ריסק. מיעך וכיתת וביטלן מתורת בריה: משום כזית נבלה. שכשבולעו הוא מת ומצטרף לכזית נבלה: אפילו שנים. מרוסקין והוא אם גדולים הן להיות כזית בין שלשתם כדמפרש ואזיל ולא פליגי: טבל של מעשר עני. שהופרשו כל מעשרותיו חוץ מזה לוקה ואע"ג דמעשר עני אין בו קדושה שהרי לזרים נאכל ובכל מקום אפ"ה טביל: מה להלן מעשר עני. דכתיב לגר ליתום ולאלמנה ובענינא דשנה השלישית אף בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו מעשר עני והכי קאמר לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בתוכו שכתב בו בשעריך: אין צריך לקרות את השם. [דאמרינן] (סוטה דף מח.) דיוחנן כה"ג שלח בכל גבול ישראל וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות חוץ מתרומה גדולה אמר להן לישראל בניי כשם שהתרומה במיתה כך הטבל במיתה עמד ותיקן הלוקח מעם הארץ יפריש כל המעשרות ומעכבן לעצמו ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים ומעשר שני אוכלו בירושלים ואם שנת מעשר עני היא נחלקו ר' אליעזר וחכמים וקאמר ר' אליעזר דלא מיבעי אפרושי מספק דלא צריך אלא אפילו לקרות עליו את השם ולומר מעשר עני של כרי זה יהא בצפונו או בדרומו נמי לא צריך: ורבנן קורא

תוספות

דא"כ מאי פריך והרי משכונו של גר ומת הגר ומשני התם גברא בר תשלומין ושיעבודא דגר פקע ומאי שנא הא כיון דלא משלם א"כ ביטלו ולילקי וליכא נמי שתי רשעיות לכן נ"ל כדפירשתי כיון דגברא בר תשלומין וכל אימת דמשלם לא לקי הלכך לא משכחת ליה ביטלו אבל קשה לר"ל מיהא משכחת שפיר קיימו ולא קיימו כשב"ד הזהירו להחזיר ואומר שלא יחזיר ונראה למורי דודאי הכי נמי דמשכחת לה לר"ל אבל לרבי יוחנן דאמר זאת ועוד אחרת ותו לא הוא דאמר לטעמיה ביטלו ולא ביטלו אבל לר"ל משכחת לה שפיר בהדירה[ו] (ב) והשבת העבוט אבל קשה דמשמע דמקשה פריך שפיר[ח] וקיימו נקט אגב גררא:

ביניתא דבי כרבא. פי' הקונט' תולעת הנמצאת בכרוב ונקר' ליי"א וקשה דמאי קמ"ל פשיטא דשרץ גמור הוא ופר"ת ביניתא כמו דג קטן הנמצא במחרישה[ט] וקמ"ל דאע"ג (ג) דנמצא במים היה מותר לפי שיש לו קשקשים אפ"ה לוקה אע"ג דאי הוי במים טהור:

ריסק ט' נמלים ואחד חי. פי' שלם אבל ודאי הוה מת דאי ר"ל חי ממש א"כ היאך משלים לכזית נבילות וא"ת ול"ל שיהא שלם בכזית ממנו לילקי משום לאו דשרצים דלכך אתא אכילה דשרצים לומר דאי איכא כזית[י] הרבה ואכל חד (ד) זית חייב דליכא למימר דאתא לומר דבעינן דאית ביה כזית ולעולם בעינן שיהא שלם דהא ליתא דנמלה כל שהוא חייב א"כ על כרחך אכילה אתא למידרש היכא דאיכא ה' זיתים או ד' ואכל חד (ה) מינייהו דחייב וי"ל לכך נקט אחד שלם דאיכא לאוי דשרצים דלא נכתבו בלשון אכילה[כ] ומאותם לא ילקה עד שיאכל הבריה שלימה אבל ודאי היכא דכתיב ביה לאו בלשון אכילה לקי אף כשהבריה אינה שלימה אבל קשה היכא יצטרף אותו שלם לכזית נבילות והלא אין איסור נבלה חל עליו דה"ג אמר במס' מעילה פרק קדשי מזבח (דף טז. ושם) דאין איסור נבילה חל על איסור (נבלת) בהמה טמאה וי"ל דהכא אתיא כמאן דאית ליה איסור חל על איסור[ל] דאיכא מאן דאמר התם דלאכילה נמי מצטרפין ללקות משום נבלה טמאה וטהורה ואע"ג שאין (ו) איסור כולל ולא איסור מוסיף והטעם משום דמלינו דאיסור נבלה חל על איסור דחלב[ו] ואפילו למאן דלית ליה איסור חל על איסור כלל אמרינן נמי דטמאים מצטרפין מהאי טעמא [וע"ע תוס' חולין לו: ד"ה ור' יהודה]:

ואפילו שנים והוא. וא"ת ומאי חידוש הוא בשנים יותר מבעשר כיון דבשנים [והוא[מ]] איכא כזית וי"ל דקמ"ל רבותא טפי דכיון דעתה כשהוא חי שלם משלימו לכזית אע"פ שאם היה מרוסק כמו האחר[י] לא היה משלימו לכזית אבל בט' נמלים דאיכא סגי אפילו נתרסקו כולם היה משלים שיש מהם הרבה:

ולא פליגי הא ברברבי הא בזוטרי. פי' ברברבי אחד והוא ולא ידענא (ז) כיון דנחית להכי לימא בחד לבד לוקה שש משום בריה ומשום כזית נבלה ושמא לא שכיח דבחד איכא כזית:

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"א מהל' מתנות עניים הל' ג סמג לאוין רפד:
לה ב מיי' שם הל' ג והלכה ה:
לו ג מיי' פ"ו מהל' שבועות הלכה ח סמג לאוין רמא טוש"ע י"ד סי' רכח סעיף כא:
לז ד מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' יד סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' פד סעיף ו:
לח ה מיי' שם הל' כג [וברב אלפס חולין סוף פ"ג ובאיסור והיתר דף רפב]:
לט ו מיי' שם:
מ ז מיי' שם פי"ז הל' לא ופ"ה מהל' דעות הל' א סמג לאוין קמח טוש"ע א"ח סי' ג סעיף ג בהג"ה וסי' ג סעיף יז [וברב אלפס ברכות פרק ג דף טו:]:
מא ח מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' כא סמג שם טוש"ע י"ד סי' קטו סעיף ו [וברב אלפס שם]:
מב ט מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה כד:
מג י מיי' שם פ"ט הל' כ:

הגהות וציונים

מסורת הש"ס עם הוספות

הגהות הב"ח

גליון הש"ס

לעזי רש"י

ליי"א. פירוש תולעת.

ליקוטי רש"י

תורה אור השלם

א) וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כג, כב]

ב) וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל: [ויקרא יא, מא]

ג) וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ: [דברים יד, יט]

ד) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא: [ויקרא כ, כה]

ה) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ: [דברים יב, יז]

ו) כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ: [דברים כו, יב]